

Област Монтана

От малка обичах да пея
Юлия, р. 1948 г., Монтана

Казвам се Юлия Константинова Михайловска. Родена съм на 20.09.1948 г. В гр. Видин, даже майка ми е от Видин. Произхождам от бедно работническо семейство. Баща ми е бил Военен музикант, майка ми е многодетна майка на седем деца. Имам един брат, който е най-големият и след това ние, следващите – 6 сестри. До 6-ти клас уучих в гр. Любимец, където баща ми е бил военнослужещ и след съкращението го преместват в Горна Малина. Основното си обра-

*Улици от махала
“Младеново” в Лом*

зование завърших в Горна Малина, тъй като там са преместили баща ми. По-късно се прибрахме в Монтана, бившия Михайловград, където завърших средното си образование. След това исках да продължа да следвам и се опитах да кангулатствам в гр. Враца за медицинска сестра и естествено изпитите ги издържах, но не ме приеха, защото нямах вързки и разочарована, аз не исках да опитвам пак. Отказах се. От малка обичах да пея. За пръв път се престрахих и се явих на конкурс "Ало, младежки, търсим таланти!". Това беше първата ми изява на сцената и естествено, това което изненада цялата публика беше, че за пръв път в Михайловград ромка се престрашава и се явява за такова мероприятие, като единствената участничка от ромски произход. Това ми даде сила да опитам да стана и исках, имах голямо желание да стана естрадна певица. Още повече, че на конкурса спечелих първо място, което беше и най-силната предпоставка за изненадата на публиката и комисията, и на силното ми желание да работя като певица. Но баща ми нямаше такова желание и не ми разреши. След този конкурс получих покана от ръководителката на естрадния състав към профсъюзния дом на културата в гр. Монтана, да участвам като вокален изпълнител на естрадния състав и вече редовно участвах във всички концерти, съвместно с танцовия състав и мандолинения оркестър към Профсъюзния дом на културата, които бяха самодейни. Всичко това без разрешението на родителите ми, заради което имах неприятности с тях.

По-късно през 70-та година се омъжих, но имах несполучлив брак, от който се роди първият ми син -

Константин. Роден е през 1971 г. По-късно ми се усмихна щастие-то и имах възможност да започна да работя това, което мечтаех и имах желание, възможност да пея и започнах работа като певица в

село Замфирово. От тук започнаха изявите ми в областта на изкуството. По-късно се явих на изпит за правоиспособност в гр. София и взех 2-ра категория. От тук нататък живота ми протече... По един месец ни местеха от заведение на заведение, но тъй като това беше любимата ми работа, за мен беше удоволствие.

През 1980г. се омъжих повторно. Съпругът ми е от гр. Бойчиновци и през 1981г. ми се случи едно голямо нещастие. При раждане, тъй като съм била алергична, без да ми правят никакви изследвания, лекарите ми слагат направо упойка, от която получих алергичен шок. От този шок естествено спря и сърце, и пулс. Тогава лекарите ме включиха на система, изкуствено да работи сърцето на апарат и таман бяха започнали операцията, токът в този момент угасва, така че 25 минути имах клинична смърт. А в това време те нямаха нито лампи, нито свещи, нито батерии. Наложиха медицинската сестра да изтича боса, без да успее да се обуе, да слезе до бърза помощ, да изпратят линейка, да извикат електромеханик, да възстановят тока. Действително след 25 минути тока бе възстановен. Техникът го оправи и почнаха лекарите да се занимават наново с мен. Бяха ми вкарали тръба от устната до белия гроб. Бяха ме интубирали, за да мога да дишам, тъй като първия път след като беше угаснал тока, след шока спря ми и сърцето, и пулса, така че се наложи интубация. Продължиха опе-

Ромски деца,
80-те, Лом

*Интериор в
домовете, които
посетихме, Лом,
2002*

рацията и извадиха бебето, но понеже е било на тъмно, порязаха детето на бузата. След раждането на бебето извадиха тръбата и отново направих втори шок, и токът за втори път изгасва. Беше възстановен за около 25 минути, така че общо около 50 минути клинична смърт ми се събира. И тази интубация, понеже всичко става на тъмно, лекарите на клечка кибрит успяха да ме интубират, бяха ми повредени гласните струни и бях загубила почти и говор. Гласът си го бях загубила, едва шептях. Операцията започна някъде 1.30 през нощта и завърши сутринта в девет. Никой не вярваше от лекарите, че аз ще остана жива. Почти всички очакваша да се случи някакво чудо – просто разчитаха на късмет. Така бях казали даже на родители – че ако изкарам една седмица, ще „прескоча трапана“ и действително аз успях – „прескочих трапа“. Изкарах седмицата, оживях, въпреки всичко оживях, но бях като телевизор с картина, без говор. Наложи се оттам вече да ме преместят в друго отделение, да ми лекуват гласните струни. Лекарите бяха разбрали, че професията ми е била като певица и тогава завеждащият отделение, г-р Нейков ми каза, че повече от мен певица няма да стане. Това беше най-голямото ми разочарование, защото за мен това беше нещо убийствено – един вид за втори път ме убиваха. Това беше много тежко за мен и така, тежко го преживях. Детето също изгубих при раждането. Не съм го виждала детето, което се роди. То беше момиченце, живяло е 15 часа след раждането, така и не го видях, защото доста време – един месец мен ме лъжеха непрекъснато и криеха, че детето е мъртво. Все ме лъжеха, че е добре, след като аз съм долу, в реанимация, детето било в родилното, горе, и така, докато ме изписаха, и тогава вече разбрах истината, че детето е мъртво. И га си призная истината, толкова за детето не ми е било мъчно, защото не съм го виждала, колкото за това, което ми казаха, че няма да мога да пея повече и винаги, когато чухах музика, сълзите ми течаха. Не можех да се примиря с мисълта, че няма да мога повече да пея, но... слава на Бога, не се

На гости
в Лом

мина и една година и аз отново пропях. Лекарят, който ме спаси на клечка кибрит, на когото съм благодарна за цял живот, г-р Никитов, бях го поканила там, в междата, където пеех, просто остана като гръмнат и не можеше да повярва, че трупът, който помни от онай нош, тежката, когато той ме спаси на клечка кибрит е жената, която в момента пее. Остана очарован. Действително ние и досега сме приятели с него, въпреки че той се е пенсионирал сега, виждаме се макар и по – рядко, но винаги с благодарност. Като се срещаме, разговаряме като добри приятели. И така, аз пропях отново.

Междувременно след загубата на детето ми, отношенията със съпругата ми не провървяха и се разделихме. Причината беше първоначално ми дете. Но въпреки всичко пак се събрахме, в резултат на което се ро-

В младежкия клуб, Лом

ги второто ми дете. Само че този път в гр. София. Тук, в нашата болница, лекарите не се наеха да израждат това бебе, защото знаят, че ще се наложи втори път операция. А при операция е нужна упойка, на която аз не можех да издържа, а и те нямат нужните упойки и апарати тук. И така второто ми дете се роди през 1985 г. в гр. София, много по-леко. Тогава ми направиха съвсем друг вид упойка, която и до днес не си спомням и не знам как се назова. Само знам, че ми сложиха инжекция в гръбначния стълб и от кръста надолу не чувствах нищо. Бях изтръпнала, просто като парализирана и така в пълно съзнание, говореха с мен. Само с една система мен ме оперираха и първо успях да видя бебето си на тази операция, гадоха ми да му целуна петичката. Операцията мина сполучливо, всичко мина по живот, по здраво. Прибрахме се, но не след дълго, на третата година, аз започнах да чувствам някакви тъпи болки и изтръпване на ръцете, а по-късно и на краката. Може би това е някакво отражение на упойката. Не знам, но просто

аз си го обяснявам така. Продължих да работя. Продължих си професията, но отношенията ми със съпруга ми не провървях. Отново се разделихме, но този път окончателно. Детето остана при мен. До 10-годишна възраст се мъчих с него. Криво-ляво го отчувах, но след преврата останах без работа и се наложи да предоставя родителските си права над детето на баща му. Настинаха други времена, работа от гурекция "Музика" нямаше, станаха други вкусовете, някога при нас имаше някакъв морал - и на сцена, и в репертоар, покато в това време, след преврата навлезе някакво ново течение, поп-фолка в музиката, което на мен не ми харесва. Е, има някои изпълнения, които ми харесват, тези, които имат съдържание и текст. Най-важното е текст и мелодия, всичко останало, което е булевардна музика, не ми допада, така че не го признавам за музика изобщо. И в тази насока вече като навлезнахме - работа естествено имаше за по-млади певци, с по-къси поли и изобщо почти разголени, които пеят на сцената. Аз тъй като съм от старата генерация и вече за мен нямаше работа и напълно съзнавам, че времето е друго, а и ние самите трябва да знаем кога да спрем вече. И въпреки всичко, като чуя хубава музика, нещо трепва в сърцето ми, защото никога не мога да се откажа от хубавото, а и обратно - ка-

*Клубът на
фондация
"Рома" в Лом*

В карнавално облекло

то чуя нещо, което влияе зле върху възпитанието на поколението, винаги се дразня. И така от доста време вече не пея, то няма работа за по-младите певци, камо ли за нас, по-старите.

Вторият ми син стана на 17 години и учи в спортно училище. Надявам се след 2 години да стане абитуриент. В момента съм трудоустроена, защото здравословно не съм добре. Разболях се. Работата ми беше такава, че много вечери, в най-големите студове, зиме, лете, есен, за нас нямаше почивка. Когато работехме в ресторантите, беше топло, но много пъти се налагаше да се работи на полеви условия, в смисъл сватби, кръщенета, на бараки, което зна чи, че по цели нощи сме били изложени на студ, в резултат на което по-късно получих гъркова херния и така, в момента съм трудоустроена, пенсионерка. Това е, което мога да кажа.

**Работата краси живота,
а мързелът го мори**

Лидия, р. 1949 г., гр. Лом, средно образование

Родена съм на 08.06.1949 г. В занаятчийско работническо семейство от гр. Лом. Баща ми Златко Манчев е бил занаятчия, бакърджия – майстор котлар. Майка ми Параскева Манчева е била домакиня, родила е 8 деца, 6 момичета и 2 момчета. Дяло ми (на майка ми

*Мъжки
следобед,
80-те, Лом*

баша) е бил бръснап (бербер). Той се е казвал Георги Стефанов и е бил пастор – проповедник в циганската баптистка църква в кв. Младеново в гр. Лом. Когато е бил на 40 г. е заминал за Германия и е завел и майка ми, тя тогава е била на 14 години и ми е разказвала, че е пяла пред Хитлер, защото е учila в девически колеж (за монахини). Спомням си, че когато сме гледали някой филм на немски, тя ни превеждаше, даже сме я наречали "мути", което значи – мама. Въпреки, че сме били 8 деца, моите родители ни отглеждаха и възпитаха. Били сме винаги чисти, спретнати и сме се изучили. Моите 3 сестри носят имена на германки – Фрида, Грета и Гертруда, а брат ми Емил е кръстен на една сестра

Ема, която е била мисионерка и е извала в махалата в кв. Младеново, в нашата църква. Брат ми Емил, въпреки че е циганин, е един от най-големите търговци в гр. Лом и е уважаван от всички хора в града, а другият ми брат, Манчо, е голям занаятчия – шлосер, стругар – за-варчик. Моят баща, Златко, е наследил занаята от тъст си (моя дядо) и също така е станал и мой пастор. Той винаги ни е повтарял, че трябва да учим за да успеем в живота и много да работим, защото работата краси живота, а мързелът го мори. Слагат ни коматите просеник, понякога качамак в торбичките и всяка сутрин сме ходели на училище. Родителите ми са били бедни, но много възпитани, християни хорица, за което съм им много благодарна. А сега, какво става? Раждат, а не могат да ги гледат, оставят ги на произвола на съдбата. Животът е станал много страшен, раждат млади, неомъжени момичета, дават си децата по домовете за сираци, проституират млади момичета, момчетата са наркомани, крадци, убийци. Но те не са виновни, виновни са техните родители, защото са безотговорни, а и не познават Бога. Аз съм християнка, повярвах в Бога и Бог ме благослови, въпреки трудностите в моят живот. Много е хубаво да познаваш Бога, да не лъжеш, да не крадеш, да си смирен и добър човек. В днешния живот уж е демокрация, ама хората го обърнаха на слободия, те не знайат и не разбирам какво е демокрация и демократично общество, всеки прави това, което е добро за него и никога не се съобразяват за другия до него, да не го обиди, да не го нарани. Даже и младите, като видят по-стар човек до себе си, хич не се съобразяват с него, целуват се, прегръщат се и говорят всякакви мерсни приказки. По мое време нямаше такъв разврат, като видяхме стар човек, го поздравявахме, па и ръка сме целували.

Аз съм завършила техникума в гр. Лом (стругаро-фрезист) и имам 27 години трудов стаж. Родила съм 3 деца 2 момичета и едно момче – Албена, Алберто и Златка. И трите ми деца съм ги изучила и възпитала, винаги са били чисти и спретнати, все едно, че не са били циганчета. Бракът ми не е бил сполучлив. Мъжът ми пиеше и играеше на комар и се разбедохме, но въпреки трудностите в моя живот, аз се борех упорито и успях. Животът е една непрестанна борба за оцеляване. Направих сама три сватби, гва абитуриентски бала и новобранска, купих чеиз и за гвестите ми дъщери, но тогава имаше и работа, и аз много работех, за да не чувствам децата ми, че растат без баща и да не са лишени от нищо. Аз се лишавах от всичко, от мени, от развлечения, но моите деца не са били лишавани от нищо. Винаги са били чисти и спретнати и съм ги пращала всеки ден на училище. И децата ми изучиха, въпреки че бях сама. Не съм съгласна с днешните млади хора, с техните разбирания за живота. Не е важно дали си циганин или българин, или турчин, важно е да си човек с главно “Ч”. Във всяко стадо си

*Във фризьорския салон и
магазин, Лом*

има мърша, Важното е човек да не се предава, а га се бори. Най-големият професор е г-р Чирков, мой също е от гр. Лом, от бедно семейство и е циганин, но е борбен и не е мързелив, и я го виж сега, професор. Това е то, животът, борба против злото и упование в Бога, аз също съм щастлива, че имам Бог за мой спасител и се упявам на него. Повярвай и ти, за да се спасиш и да не погинеш, но да имаш вечен живот!!!

Растяхме в едно мирно и весело семейство

Ани, р. 1952 г., с. Д-р Йосифово, 7 клас, домакиня

Родена съм в с. Д-р Йосифово, област Монтана. Родила съм се в един хубав, топъл ден през месец август (според думите на майка) през 1952 г. Аз съм седмото дете на родителите ми. Преди мен са се родили моите двама братя и четири сестри. Бяхме многочленно семейство и тежко за изхранване. Баща ми и майка ми бяха бедни и неуки хора, но имаха добри занаяти, с които изкарваха колкото за хляба. Баща ми беше много добър човек. Бог да го прости, почина преди 10 години. Ходеше навсякъде из селото, където го викаха определено само българи, строеше им фурни за печене на хляб, на агнета и т.н. Тези хора, които го търсеха за работа, много го почитаха, защото той беше честен и отзивчив, а беше и добър майстор. Когато приключеше работата, хората оставаха доволни от свършеното и за ба-

Момчета,
80-те, Лом

*Веселба за
Бабин ден,
80-те, Лом*

годарност му пълнеха цяла торба с брашно, даваха му по някое парче сирене или сланина, за да нахрани нас – многогодишната си челяд. Той се прибираше вечер въкъщи грохнал и с пълна чанта, която щом оставаше, то ние – децата, веднага скачахме и почвахме да ровим, за да видим какво ни носи нашият татко този път. Въпреки сиромашията и гладът, на които бяхме изложени, ние разтяхме в едно мирно и весело семейство. Баща ми, колкото и да беше изморен, винаги намираше време да си поиграе с всяко едно от нас. Най-много си играеше с мен – най-малката, клякаше на нога в стаята и аз се качвах на гърба му като на кон, след това се търкаляше като „мечките на бабин ден“, а някои път сядаше на миньера (кревата) и аз го решех и му връзвах опашку. Наистина имах „златен“ баща. Майка ми беше слаба и красива жена, с дълги до кръста, черни коси, с тънки и фини пръсти, а беше и добра майка и перфектна шивачка. Тя шиеше дрехите на много български семейства и то на ръка, но така добре го правеше, че изглеждаше като ушито на шевна машина. Майка ми беше дете от смесен брак –нейният баща (моят дядо) през Войната се запознал и се влюбил в едно момиче на име Рага, което било по-скоро дете – едва на 14 години. Тя нямала никого, родителите и били убити във Войната, и тя останала кръгло сираче. Това момиче било от български произход, но въпреки всичко приела да се ожени за моя дядо.

Така те създали три деца, от които едното било майка ми, а другите – нейните двама братя. Годините се нижеха една след друга и аз не усетих как израснах, но все още си спомням деня, в който тръгнах на училище, бях много уплашена, нямах представа какво е това училище и какво се прави в него. Бях просто дете. Продължих да ходя на училище и ми беше интересно още от първия ден, въпреки че в началото се страхувах. Така стигнах до 8-ми клас,

В празничен но когато трябваше да го завърша, аз не успях. Училището ми вървеше много, учителките ме обичаха, защото бях бедно и кромко дете и все ме викаха след часовете, за да ми дадат по някоя стара грешка, останала от техните деца. Много се радвах на тези подаръци и се прибирах вървящ със сълзи на очи от щастие, че тези хора са ме забелязали и че занапред ще имам какво да облека. Та когато трябваше да завърша 8-ми клас, аз не можах, защото тогава на майка ми ѝ трябваше моята помощ – беше се опирала от язва на дванадесетопръстника и понеже всичките ми сестри бяха вече омъжени, аз бях единственото момиче в семейството. Спрях да посещавам училище и останах вървящ да гледам майка си. Отначало моите приятелки ми носеха уроците вървящ всеки ден и аз денем гледах и прислугвах на майка ми, готовех, перях, чистех, хранех

майка ми като малко дете, а Вечер отварях книгите и до късно четях уроците си. Това продължи около две седмици, но преуморена от Всичко, аз не издържах на умората и недоспиването, и един ден захвърлих всички книги и се отгадох изцяло на грижите за по-бързото възстановяване на моята майка. Постъпих правилно, но платих цената на по-високо място в общество, защото останах без образование. Е, това е моят живот, моето детство, но сега съм доволна, защото имам с какво да се гордея. Омъжих се на 21 години, възех си съпруг, който беше разведен и имаше две деца, които аз приех като мои, такава ми била съдбата. Не съжалявам, защото той се оказа добър съпруг, със завидно положение в ромското общество, стана и грижовен, и мил баща, защото след една година от брака ми с него, аз родих едно прекрасно дете – момиченце, което кръстих на майка ми. Обичах дъщеря си много и исках тя да има Всичко, от което аз бях лишена. Отгадох и посветих Всичко на нея, отгледах я възможно най-добре, изучих я, задомих я. С мъжът ми бяхме много щастливи, че сме постигнали това, към което се стремяхме. Искахме да ни дари с внуче, на което да се радваме и да отгадем старините си. Отгледахме дъщеря ни в охолство, задоволена от Всичко, завърши средното си образование с висок успех – 5,49, омъжи се, но тук не сполучи. Човекът, който беше наш зет, я напусна без причина и то два месеца след раждането на нашия внук. Въпреки Всичко тя прие съдбата си с твърда воля, остана да живее при нас, не искаше да има друг мъж в живота си и се отгаде изцяло на сина си. Сега нашият внук е вече на 4 години. Дъщеря ни превъзмогна стреса от раздялата и продължи учението си. Записа задочно полувисше и незнайно защо тя избра мъжка професия – BBC (Висше Военно училище), от което излезе лейтенант по чин. Не започна работа като военна, а си остана въкъщи при нас и при сина си. Съжалявам, че не можах да завърша моето образование, но се радвам и съм благодарна на Бог, че беше милостив и благосклонен към мен и ме дари с такава прекрасна дъщеря, с която да се гордея. Имам прекрасен съпруг, който през всичките тези години ми беше опора, имах едно мъжко, силно рамо, което да ме подкрепя, и най-голямото щастие в моя живот е моят превъзходен внук, когото много обичам и за когото ще гледат очите ми и ще тупти сърцето ми, докато не си отмига от този свят. Това е, което мога да ти разкажа, не се сещам друго.

Поддържах дома ни чист и подреден

Backa, р. 1958

г., гр. Монтана,

8 клас

Родена съм на 29 юли 1958 г. В гр. Монтана. Майка ми се казва Елена, а баща ми – Валентин. Имам една сестра – Силвия и един брат – Александър. От детството си спомням много интересни неща. Например, родителите ни често ни водеха на кино, на сладкарница, по концерти, на панаири в някои села. Аз като малка изцяло се отдавах на по-малките ми брат и сестра.

Родителите ни ходеха на работа, а аз поддържах дома ни чист и подреден. Спомням си, когато тръгнах на училище, бях много щастлива, защото се запознах с много деца. В училището се чувствах свободна, защото се отървах с една дума от къщните задължения. В училището се чувствах просто дете, играех си, научавах все нови и непознати за мен неща, свързани с живота ми. Обаче много съжалявам, че не можах да завърша образоването си. Стигнах до 8 клас, но не го завърших, защото още в първия срок моят вече съпруг ме беше откраднал. С него бяхме във видин една седмица при негови роднини.

Булка, 80-те, Лом

Там прекарахме нещо като меден месец, но преди сватбата. Родителите ми ме търсеха къде ли не, вече разбрали че съм се омъжила и сестрата на мъжа ми вече от тревога, че нашите много се притеснявали за мен, им казала къде се намираме. Дойдоха с полиция да ме изкарат от къщата на роднините на мъжа ми, понеже съм била малолетна тогава. Защото те не знаеха, че аз ходех с това момче и че го обичах, си мислеха, че съм там против волята ми. Но аз здраво се застъпих за мъжа ми. Казвах им, че ако ме разделят с него, аз ще се самоубия и всякакви там глупости. Полицията видя, че няма разрешение и си отиде. После ние всички се прибрахме у дома. Сватбовете вече се

Мъжете спортуват..., 80-те, Лом

уговориха за годежа ни. След 6 месеца ни направиха и сватбата. Сватбата ми ще ми остане най-хубавия момент от живота. Спомням си с удоволствие какво очакване беше на сватбата ми. Сутринта започнах с фризьор, след това от дома на майка ми идваша младежите да ме купуват от фризьорката, след това майка ми ме дарява с подаръци (чезиза), които занесоха до дома на съпруга ми. След като младежите ме купиха от фризьорката, те ме водят у дома на мъжа ми и ме продават на него (не в истинския смисъл на думата, а просто

Жените празнуват..., 80-те, Лом

това се прави на нашите сватби). След това има обичай преди да влезеш през вратата на къщата, да намажеш четирите краища на вратата с мес – за плодородие. После младоженка взима булката на ръце, върти я и после, като я остави на земята, единият от гвамата настъпва другия по крака – га се види кой ще командва в къщата. И после вече, след тези ритуали, които имаме, отидохме в ресторант да продължим празника. След една година се роди първия ми син. След още две години се роди и вторият ми син. Сега вече и гвамата са студенти в Софийския университет. Имам едно внуче от големия ми син, който се казва Стилян.

Моят комшия ми даде хляба в ръцете

Кирил, р. 1962 г., гр. Вълчедръм, област Монтана, бърснар

Казвам се Кирил Тодоров Кончев. Роден съм на 5.11.1962 г. в област Монтана, село Вълчедръм може би по новому се казва град, но по мое време беше село. Израснал съм в бедността и нищета. На единайсет години оставям сирак без баща, защото моя баща имаше друго виждане за живота, а това пречеше на тогавашната власт и той биваше преследван и гонен до този момент, в който бе жестоко пребит и едни циганки се опитаха до му възстановят раните с агнешки кожи, но за жалост това не му помогна и той почина. Не след дълго почина и моята майка и аз останах чисто сам на този свят. Не съм учен, но тогава беше и времето такова, че да не учиш и да не си образован също може да си намериш работа. И така, чисто сам продължих напред, а тогава времето в България беше много тежко, нямаше какво да се яде, а пък да си циганин-сирак означаваше ходене по-мъките и жестока борба за оцеляване. По това време живях при едни комшии, а главата на семейството беше бърснар и се опитваше да съвърже гвамата края. Но заради тежкото и нечовешкото положение, в което живеехме, се наложи на 13-години да слугувам в един заможен род в моето село с известната фамилия "Дангулси". Тези хора ме приеха и ми дадоха любов, от която се нуждае едно 13-годишно дете, защото самите те имаха син, който се казваше Кирил и беше мой връстник, и така живях няколко години като слуга, но благодарен съм замова, че имах топло ядене всеки ден и легло, където да спя. След известно време се върнах при моите комшии, където чира-кувах като бърснар и се научих на занаят. Моят комшия ми даде хляба в ръцете. Залюбих се с едно момиче, която беше дъщеря на музикант, а той свиреше на туба и така другарувахме с нея, без знанието на нейния баща. След като разбра баща ѝ, че дъщеря му се влюби в

един сирак без покрив и без бъдеще, той и забрани да се среща с мен, но въпреки всичко ние продължавахме да се виждаме тайно. Животът ми беше много тежък от всяка съдбата ме удряше с големи шамари, от които останаха непоносими белези, които ме изгарят все още и боли, когато се връщам назад. Слушай дете, много бе тежко по онова време, но аз не се отказах от любовта

си, защото това бе единственото, което беше мое, и не исках да го изгубя. Затова в един даден момент се оженихме. Народиха ни се три деца - две момчета и едно момиче, които се опитвахме през тогавашната парична криза да възпитаваме и образоваме, защото аз работех, като бръснар подстригвах българи и техните деца и слушах за какво си говорят - че образованietо се нареджа сред ценностите, които човекът трябва особено да почита и към които трябва да насочва своя интерес. Образованietо е важен фактор на човешкия капитал, всеки един човек, уважаваш себе си, трябва да положи труд и внимание, и желание да приеме знанията, за да бъде образован, интелигентен и трудоспособен. Аз виждах техните деца с какво голямо желание искаха да продължат образованietо си. Затова исках моите деца също да бъдат образовани и възпитани, но същест-

*Вторият ден
от свадбата,
70-те, Лом*

Първата ромска евангелистка църква в България, построена през 30-те години в Лом

Неделна служба, Лом, 2002

Обучение по вероучение към църквата, Лом, 2002

*Поглед към
евангелистката
църква в Лом*

*Запустял православен
храм в ромската
махала*

Вената причина бе, че аз нямах възможността, като дете-сирак да бъда възпитан от своите родители, поради тяхната смърт (на родителите му). Аз не желаех те да бъдат като мен, защото кой баща не би искал най-доброто за своето дете - да е умен, образован интелигентен циганин. След това започнах работа, като склададжия в държавните складове на жито, ечемик, царевица. По времето, през което работех като склададжия, аз тайно давах ключа на мои приятели - цигани, които нямаха с какво да изхранват своите деца. И така влизаха през нощта и си вземаха това, което трябва на човек, за да не бъде гладен. На другия ден и един от моите приятели за благодарност ме предаде на Власти, за което бях затворен три години в затвора "Белене". Там имах възможност да преосмисля целия си живот, затворен между две стени и престъпници. Дадох си сметка какъв е Всъщност живота на циганина. Раждаме се в една страна – България, където си мюсюлмани, че сме равноправни граждани, че имаме права и задължения, закони, които трябва да спазваме. Но това е записано само на бял лист хартия, където стои някъде в държавната бюрокрация. Но Всъщност циганите винаги ги смятат за хора втора ръка или напаст, която винаги им пречи, недостойни хора от самото им раждане. Те биват винаги презирани, изолирани и отхвърляни от общество или си носим етикета: "Хубава работа, ама циганска". Престоя в затвора провали живота и на моето семейство, защото децата ми бяха на грубявани и тормозени заради мен, че баща им едва ли не е най-големия престъпник. А голямото ми престъпление е, че не можех да гледам семействата на моите приятели гладни и им помогнах, но по грешния път, в който закопах себе си. Три години лишен от съпружеска нежност и три деца лишени от бащинска любов. След като се върнах от затвора, започнах пак да работя като бръснар, защото паричната криза на онова общество бе голяма и обхванала цялата страна. Моите деца бяха пораснали и ходеха на училище, те учеха в отделение 3-то, аз тогава тежко се разболях, за което те прекра-

Семеен портрет, Лом, 2002

тия, където стои някъде в държавната бюрокрация. Но Всъщност циганите винаги ги смятат за хора втора ръка или напаст, която винаги им пречи, недостойни хора от самото им раждане. Те биват винаги презирани, изолирани и отхвърляни от общество или си носим етикета: "Хубава работа, ама циганска". Престоя в затвора провали живота и на моето семейство, защото децата ми бяха на грубявани и тормозени заради мен, че баща им едва ли не е най-големия престъпник. А голямото ми престъпление е, че не можех да гледам семействата на моите приятели гладни и им помогнах, но по грешния път, в който закопах себе си. Три години лишен от съпружеска нежност и три деца лишени от бащинска любов. След като се върнах от затвора, започнах пак да работя като бръснар, защото паричната криза на онова общество бе голяма и обхванала цялата страна. Моите деца бяха пораснали и ходеха на училище, те учеха в отделение 3-то, аз тогава тежко се разболях, за което те прекра-

тиха съвсемо учение и започнаха да работят от 15-годишна възраст тежък физически труд, за да могат да издържат своято братче и да купуват лекарства на болния им баща. С нищо не можах да променя живота на моите деца, защото те минаха по същите мъки, през които мина баща им. След като се излекувах, аз и мое семейство се преместихме в едно друго село, което беше противоположно на една България, където имаше българи, които имаха много декари земя и цигани работещи на тези българи за късче хляб, за да прехранят своите деца. По голямата част от циганите в моята махала са жертвани на своята съдба, която не би могла да осигури бъдеще за тях и техните деца. Циганите гол и бос ще влиза в Европейския съюз. Докъде ще стигне този тежък живот на циганите, които слугува пак на българина - своя авер, с който навремето живееха и яяха, и пиеха заедно, деляха хляб. Аз се надявам, че през следващите няколко години животът ще стане по-друг, такъв какъвто беше по времето на комунизма, когато всеки циганин се чувстваше човек, имаше къде да работи без

*Благодарение на фондация
“Рома” компютрите не са
непознати за ромските
деца в Лом*

да е учил за това, защото неговият проблем тръгва от тук - от неграмотността, невежеството и нежеланието за неговото развитие като човек. Но аз все пак съм благодарен към живота, защото ме е гарил с вярна съпруга и добри деца, които се грижат за старицата си баща.

Имам Възможност и искам да се образовам

Силвия, р. 1968 г., Монтана, седми клас

Родена съм 1968 г. в град Монтана, в семейство на занаятчия. Баща ми, Кирил Арсов е от град Монтана и е от ромски произход. Майка ми се казва Гюла Сюлейманова Расимова. Тя е от Видин, търкоезична ромка е. Имала съм щастливо и нормално детство. Ученическите години, от първи до седми клас, завърших в първо основно училище "Кирил и Методий" в родния ми град. Седми клас завърших 1982/83 г. в Природо-математическата гимназия, след което се записах в Икономическия техникум, който не завърших, понеже се омъжих. Омъжена съм по стар цигански обичай – с позволението на роднини, родители, близки. От този брак имам две прекрасни деца – Любен Ставров Сташков, роден на 15.1.1985 г. Завършил е основно образование в 6-то ОУ, сега учи в спортния техникум. По-малък син – Живко, роден на 5.6.1987 г., също е завършил в 6-то ОУ. Също учи в спортния техникум. Съпругът ми е със завършено висше образование. Завършил е "Климент Охридски" в София. Работил е като учител, уредник в музея, сега в момента е в областта в Монтана. В момента се записах да завърша средното си образование, вечерно, понеже усещам необходимостта от някакво образование. Работила съм дейности, в които не е трябвало да имам образование. Това не ме е задоволявало емоционално и затова сега да се възползвам от интегрирането на ромите в общество. Децата са пораснали, имам възможност и искам да се образовам.

Най-хубав спомен от моя живот са вечерите, които прекарах с моите родители, баба и ядо ми. Те имали навика възрастни да се събират с техни приятели, които за мен били също дядовци и баби. Пред нашата къща имало огромна поляна, на която се е кладяло огън, понякога се е печело нещо, или пък вари се, и под звездното небе старите хора са разказвали слушки и дейности от миналото си, някои действителни, други измислени, трети интересни и смешни. Малко примитивни, но наистина много интересни неща. Това е един от най-прекрасните спомени от моя живот. Жалко, че сега не може да се връщаме към тези дни, но трябва да се живее, в сферата на цивилизацията е така. Но нашето минало е и нашето бъдеще, не трябва да го забравяме, нашите корени са нашето настояще. Това е интересното от моя 30-годишърен живот.

Както Вече казах, работила съм дейности, за които не е било необходимо образование. В разцвета на куфарната търговия съм пътувала доста често по Сърбия, пътувала съм в автобуси с българи, които са ме приемали нормално, дори бих казала, много внимателно.

На пейката...

Но Въпреки всичко, от тях не съм крила, че съм циганка. Не ме обижда определението "циганка". Обижда ме, когато влагат смисъл в тази дума. Дори и сега новото, което използваме "ромка", ми е по-обидно, отколкото циганка, защото ми звучи някак си по-неприятно, по-обидно и по-изкуствено, фалшиво.

Това ни е работния ден за Бога...

Веселина, р. 1956 г., Вършец, второ отделение

Живяхме в село Пудрия, Врачанско, бедно семейство. Нямахме нищо, работехме по цял ден, сиромашки. Родителите ми работеха по къщите за по две-три кила брашно, съжаляваха я. После майка ми почина. Останах. Изобщо не я помня каква беше, каква е на лице. Бях на две годинки и не я помня. Баща ми ме отчuwва така, без майка, дълго време и после той се ожени за друга – мащеха. Тя не ни обичаше, защото си

беше довела едно от нейните. За него се грижеше повече, отколкото за нас, а ние бяхме четири деца. Сестра ми и брат ми бяха по-големи и аз ги помня, а имах и друг брат, който беше по-малък от мене. Него повече го тормозеше мащехата, а аз бях на 9–10 години и помня как го биеше, как го риташе и как ходеше бос и гол. Тя много го тормозеше и биеше и той гладуваше, не го переше, не го чистеше...никак. Аз много го съжалявах, ама бях малка и не можех да му помогна нищо. Тя ме ползваше, носим вода, дърва, все ме буташе навсякъде, все да ѝ помогам. Ама повече грижите ѝ бяха за нейната си, сина. Тя си го пере и си го гледа. Криеше от нас хляб, ядене за него. Гледаше си го него, като собствена майка, а ние си бяхме много по-странични.

Баща ми ходеше на работа и се прибираще вечерно време. Сутрешно време излизаше и не се интересува за външни. А пък ние не можем да му кажем как се държи мащехата и какво прави с нас, защото ни е страх, че ще ни бие. Знаеш ли, как ме е била мащехата? Тя като ме биеше с пръчка по главата, все едно ми изсипваше връла вода на главата. И помня до днес, как ме биеше моята мащеха. А сина ѝ – толкова уредено, чисто, мито, хранено дете, у десет възела криеше ядене за него. А ние сме си били настани. Брат ми по цял ден ходеше из поляните и не се свърташе у дома. Сестра ми се ожени тук, във Вършец и аз бях на нейните ръце. Ако някой път кажа на баща ми, тя после си го връща на мен и почти всички криехме от него, да не знае живота как прекарва тя с нас.

Сега живота е друг, а преди като си бях малка, беше много бедностия за нас – гнешка за гнешка. Тамко с дървата ни прехранваше. Ще иде гнешка за хората три пъти да носи дърва и един път се връща за нас. А пък зимно време – голяма мъка. Имахме една стаичка с коридорче, а сега направихме казарма за цялата махала /имат голяма четириетажна къща/. Ама Господ ни пожали. Предишното време, какво сме карали, пък сега благодарим на Господа.

На четиринайсет години се ожених. Тук ме доведе сестра ми – за девира се ожених. Ние, гъве сестри, държим гвама братя. Той, бати Анто ме доведе да сме си по братски, защото е много лошо. Сега хората се бият със семействата си, няма добър живот, бият си жените. Тука онази вечер, Боян изтрепа жена си, хем болна жената, тая със седемте момичета. То лани докторите едвам я съживиха.

Тук, като гойдох, имаше голямо семейство... свекър, свекърва. С моя мъж се възехме, нали ти казвам, като сестра ми го диге тука. Той беше на 13, а аз на 14. Той учеше. Тя, свекърва ми беше болна. И докторите ѝ викат: "О, ти, ще умреш! Ще умреш, няма да си живя!" – Не знам от какво ѝ казваха, че ще умре там ѝ тя се изплашила и вика: "Ще оженя сина ми, докато съм жива. Да го видя оженен." Предлага на баща ми Анто (батко Анто) и той вика: "Имам там балдъза моя. Ще я взе-

мем тука за моя брат.” И по сестра ми ме искаш да ме доведеш тука. И аз нищо не съм имала против и не мога да кажа нищо. Сега децата са друго значи. Те, каквото кажат – младите. А тогава, баща ми казва: “Не знам – казва – момичето, щерка ми още е малка, млада.” Побягна баща ми тогава, на три места отиде, по Замфирово, по Бели извор, там, само и само да не е в къщи. Че нали, ако е някой друг, чужденец, той много бързо ще им каже: “Нанескайте тука. Нямам момиче за женене.” Ама той – сестра ми идва и баща ми Анто – какво да им рече на тях. Няма как да им се кара. Каже им така с думичка, ама уж прави кошнички там, ама седи и все си говори нещо. Пък работех на стопанството. Бях с едни други, телчарка. И той идва там, та помага, поим телците, слагаме храна, чистим.

А сестра ми и баща ми все ми помагаха и ми думат. Викам им: “Аз не можах да кажа нищо пред баща ми и майка ми.” Нали все пак тя ми е майка, мая, мащехата.

“Какво кажат те – викам аз – аз нищо не мога да кажа”. А баща ми, походи 3-4 дена, по Зафириово, по Бели извор и се прибра. И най-после ме извикаха моите чичовци и викам: “Те, мой зем и щерка искаш да станем сватове”. Тамко Вика: “Мислим, момичето да си остане у нашите ръце, защо да ходи на друго място, да я тормозят, да я бият, да не знаем на какво място ще се случи. Пък тука ако е, няма да има проблеми да е тормозена и така живота ѝ ще е по-добър за нея.” И той така си е говорил с моите чичовци, пък те викам: “Ей, ще го дадем тука момичето, пък то си е при сестра си, ще си бъдат в един град. Няма да е по селата, да жадуват, да конат, да работят, да се тормозят.” И го дойде чично ми и ме пита:

“Какво ще кажеш, чичко! Искаш ли да го дадеш тука, при сестра си.” Викам: “Каквото каже баща ми, каквото каже майка ми, туй ще е. Това ще бъде.”

И отидоха те, и му казаха, а той каза: “Е, щом е така, ще я дадем.” Сговориха се вече и се съгласиха и така до днеска.

Не са ме плащали мене, ами правиха сватба – ядене, пие в Пудрия. Доведоха ме тука, сумринта пак заминахме в Пудрия. Две дена правихме сватбата. И тогава ни търсеха честност. Всичко, как си е реда при нас...

Като го дадохме тука, при свекървата си живеехме май дълги години, към 10 - 15 години, при нея бяхме. И след това се отделихме. С мъжа ми си бяхме заедно. Там правихме къща, там, горе в махалата, отначалото до края, чак там накрая сме я правили. Сега сме я продали. А тука сме си направили тази. Те, децата са по-отделно. Правихме я тука с много бедност, когато почнахме. Продадохме си къщата. Ние си прекарахме багажа в свекъра. Там, в една стая сме си турнали багажа, другото – отвън. Всичко се съсипа отвънка. Кой какво му требва –

си е взимал. От багажа ни отбрах гъва кревата и гардероб. Това ми остана само. Другите легла, другият багаж – всичко са разтурили там. Нищо не съм взела от него. Ние си бяхме на работа в Чемиш, Михайловградско. Там си бяхме на работа 5 години. На 1200 лева си бяхме там, на заплата. Бяхме овчари. Там малко ни даваха парици, ама – те, ние подкрепихме. Децата са си работили там, с овцете. Ние зимата ягним, доум, до март месец изваваме тука (Вършец), та работим с мъжа ми. Семейството, синовете, снахите си гледаха овцете. До март месец си бяхме там. През зимата – ягним, доум. По март месец си изваваме тука, та работим по къщата. И тия от махалата са ни помогали. Плащаме си на тях и те така сме работили – с малко заплата.

Когато се изложениха синовете ни – Анто си беше в оная къща, там горе, къде сме били, у махалата, първата къща. Там се ожени Анто (най-големия син) и ние бяхме в Кюстендилско, на работа. Овчари бяхме. Моята снаха – Величка, беше ученичка. И тя, и Анто си беше ученик. Там си учеха. И тя се влюбила в него. И един ден си тръгнала с Дана, моята дъщеря, да гойде тука, у града. Анто – не щял. Много ѝ се упре. И Вика: „Няма да се женя, защото не съм за женене, защото искам да се изучава, пък тогава.“ Ама тя вече заминала. Бягала си е по рейса с моята дъщеря. Сина ми си останал, там при мен и си говорим: „Мамо“ – викам – тя вече е тръгнала. Щом е тръгнала, ходете – викам – до града Вършец. Сега до някой ден, пък ако иска да остане, нека остане. Пък ние, тука ще се спогодим, с майка ѝ и баща ѝ, с чичовците ѝ, тя баща няма, починал.“ Ама той по едно време вика – „Ще я вземем, щом има такова желание, ще я приберем.“ Той стана, облече се, имахме такова малко магнетче и го взе. И си го дохваща тука, във Вършец. Седях един месец без нас, ние си бяхме на работа. Ние докато сме продали там стоката, тогава си го дохвахме, натоварихме багажа и си го дохвахме. Седяхме тука известно време, колкото 6 месеца. Отидохме у Чемиш. Там седяхме 5 години. Изкарахме и завършихме къщата.

Аз имам четирима сина. Сега, всеки си има етаж и си има двор. Разделихме двора, и етажите разделихме, га си имат разбираителство. С мене – го тука. А сега от там – нататък – те га си имат разбираителство. Етървите с децата, га си заградят, га си садят, га се разбират кой, къде е... га си останат, га няма разместяване, га се карат, и га ги чуе махалата... га си имат разбираителство – и децата, и снахите, и братята, га си угаждат. За сега не може да се оплаквате от децата, не са се скарали. Братята, заради жените и децата, къде се пречкват, не са се скарали. Да си имат братята караници, га си държат ядовета такива проблеми за сега. И сега викам, занапред – още по-хубаво га си живеят. Ние няма да сме вечно живи, не знам, Бог може да каже и утре да ни вземе, ние сме готови. Но те га си останат с добро, те тука га си угаждат – етървите, децата и братята все повече да се

*Вечерта е
поворд да се
съберат
всички - и
малки, и
големи*

правехме градини и с населението там много си бяхме добре, няма да се сърдят, да ни се карат, да възигат ръце от нас. И сега да отидем, винаги питам за децата, интересувам се, защото много си бяхме добре там със селото, уважавахме се. Там бяхме пет години на работа и след това една година седяхме в Бракьовци. И с другите се уважаваме много, извали са на гости и са целували децата ни – като почнат от най-малкото внуче до най-голямото. Все разпитвам какво правят.

Вярвам в Бога и не пожелавам децата ми да крадат, да лъжат, да си оставят жените и децата и да ходят по чужди жени. Изобщо, това не го пожелавам и Бог ме чува и никога няма да позволи на моите деца. Може да се скратят нещо синовете и снахите, но никога няма да им кажа да ги напуснат и да отидат при друга, разбивай дом – това не! Казвам на децата да гледат мен и баща им. Както ни е създал Господ – те това да сме си. Кога рече Гос-

уважават. Ако се скратят етървите, ще ни опетнят в цялата махала. Ще кажат: "Правиха дом, а сега етървите и снахите ще си извадят очите и се карат, и се трепнат". За това гледаме да няма мъка и теглим, изваждане каквито има пари. Сега заградихме двора и всяка снаха ще си чисти нейната част и те като си имат заградено, кеф им да сядат, кеф им – не. Каквото искам това да си правят с двора, в тяхен интерес е. Ние от деца не се оплакваме, защото децата ни бяха много послушни. Каквото им кажем, това правят, оставяме им да работят – работят си го. Като си бяхме обчари и там си

ног да си ни вземе, той си знае делата, но нека да е по неговата воля, неговата воля да си ни прибере горе с тия деца, да сме си с него горе в неговото царство. Да бъде слава на името му и хвала, защото ние трудно живяхме.

Нашият най-хубав празник е, когато е Възкръснал Иисус Христос. Ние празнуваме и когато го разпъват – Великден. Тогава празнуваме в неделя. Ние в неделя изобщо не работим и ходим на църква. В неделя ние ходим та си работим на Бога. Там слушаме божието слово, пеем, молим се. Това ни е работния ден за Бога.

Аз като малка уучих до второ отделение и повече не съм. До 12 – 14 години, докато се ожених, бях с баща ми на кравефермата, с телетата, пасех ги, поим ги, чистех ги. И сме работили на нивата за 30 стоминки. Събрах си за обущенца, то нямаше обувки, само гumenки, и след това за гва метъра басма си вземах за някоя поличка. А сега на децата, казвам да учат, защото знам какво е да учиш. Без очи съм, като не знам да чета и една думичка не можа да разбера, за какво съм тогава. Сега съжалявам много и обичам като отивам у цървичката и чете брат Милко за Бога. Божието слово ме нахранва с духовни сили, и ги обичам и това ме съхранява. Който чете божието слово и го уважавам, и разбирам. А това, където не съм учила от мъничка, не съм разбрала нищо – много ме тормози и ми тежи, но не може да се промени. Ходих до второ отделение, какво съм учила – нищо не съм разбрала... тъкмо си подписвах името и те това е ... Тогава, ако ходим един ден, пет не ходим, то сняг... боса не може. Някой път брат ми ме вземеше на гръб, та съм ходила... там съм учила. В къщи никой не ми показва нищо. На дъската, каквото пише, съм писала нещичко в тетрадката. Други учебници нямаше, а тетрадчица само една и моливче, и боса. Машехата, като се съмнеше, взима торбата и излиза по селото да събере гва кила брашно и да донесе. Може и да се прибере чак вечерта, а през това време аз оставам в къщи. Като бях на 10–12 години, тя ме учеше да меся. Една сутрин вика: "Стани и слагай брашното в тенсията. Измий си ръцете и замеси това брашно от кукуруза" И аз го замесих. Учеше ме как да го нека. После ме научи да го меся и безквасно, само със soda. Научи ме да го меся и с квас, а кваса го бъркахме в едно гърне и след това сместа се надига, напълни гърнето и тогава замесвам за по тричетири хляба. После го размесвам пак и отивам да събирам дърва, ако няма дърва – лайната от кравите. Те като ходят по ливадите и то засъхне и стане на пуха и аз взимам чубала и ги събирам, а като се върна от тях наклаждам огъня, стане жар... Като се напече пещта, махам жарта и слагам хляба вътре. За това съм благодарна на нея, че ме е научила – на месене и на манджи, и да пера, да си почиствам, да си мия съдовете. А за шиене, за друго не ме е учила. Никога обаче не ме е карала да крада. Имаше градинки покрай нас и ние си садяхме градинка.

А за комшийската градина не ми е казвала: отивай да крадеш. Аз като бях по-малка – няма да крия – Бог ще ме чуе, имаше там градинка с боб и домати. Ама не съм брала зрели домати, а така по-накрая на есента, като изоставят градината и отивам да си събера зелени домати и да си ги сваря с печени чушки на лютеница. И един-два пъти ходих и си брах по малко бобец. Друго не съм пипала, не съм се занимавала с кражби, и братята ми, и моя баща. Почти моето семейство не е знаело кражба. А баща ми ходеше да насе козите...днеска го викам да иде, друг ден го викам да иде, и ходим там, та работим. Водят и волове, а чорбаджията, след нас отзад...Това ни беше най-голямата професия тогава – да ни викам да водиме. Като вземат да се пръскат лозята и пасем биволи и крави на хората. Като свършат лозята, тръгваме си примерно в къщи. Нахранят ни, дават ни по 2–3 лева, толкова беше надницата и се приберем...и така и брат ми, така и аз...така бяхме.

Сега, когато някой гойде от махалата и иска да му у служим нещо с пари – ние няма да му кажем – о, искам ти лихва, или ми трябват парите. Аз просто ги съжалявам, така просто от душа им давам. Аз не правя сметка, дали ще има пари, викам, че ще му дадем тия пари, защото му трябват, те просто от нужда са дошли при мен хората. Ама 1000, ама 500, ама 22, ама 50 – давам. И си викам, че на нас Бог ще помогне. Ще дадем, защото имат нужда, ще им у служим на хората. Ако го дам за работа да ни викам, отивам, просто отивам, колкото ще дава, толкова. Не сме се пазарили с хората, важното е да се свърши работата. Пък те каквото ни дадат – благодаря на Бога. Досега така сме прекарвали, просто с една човешина, с една добрина в сърцето, от душа – цялата. И не сме мислили да искаме повече – дай ни днеска, че ни трябва толкова и ако не даде – бягай...не искам да ти работим. Няма откъм нас такива отношения, просто с добри дела, с едни добри желания си показваме цялата душа. И пари сме дали – 10000 лева на един човек, ти го не познаваш – дърводелец, Иван се казва. Идваш оня ден с учителя Динков – стария директор. Той закъсал нещо човека. И вика: "Гошо, ти си приятел, и аз съм ти помагал, и ти си ми помагал. Ще ми у служиш ли за няколко дни?". Само, като ме погледна и му викам: Дай му! Човекът има нужда, на нас ни е без разлика дали е циганин или българин. Ако не помогнеш на човека, защо тогава вярваш в Бога, какви добри дела правя?

И на внуците казвам да не се бият, като се събират с дечица по пътищата. Тук сме на главната улица и като се сбият деца, ще се затичам да ги разтървя. Обичам да нямам побоища децата, да се разбират. Каквото мога от мене, ги уча, ама не знам майките им какво ги правят. Те трябва да живеят, да се уважават, да се обичат децата, да няма лошо между тях. Учете децата да са тука, покрай Вас. Децата

трябва да бъдат под наблюдение на майката. Бащата е като гост. Той не може да се занимава толкова. Ще ги учиш покрай теб, да ти преметат, да ти почистят.

За сега съм доволна от живота. Не сме се хванали гуши за гуша да се бием. Не могат ли да се разберат от дума? Това казвам на моите снахи: "Ако има нещо да си говорите, че са направили нещо дещата – нещо са сгрешили, счупили са нещо, направили са пакост, или са се били, влезте си в стаичката, пък си говорете. С думи да се разберете. Иначе какво правите, та махалата да се смее, хората да Ви се смеят, да

Ви укоряват, да Ви ненавиждат..." Е, на това ги уча.

*Грижите
за децата
никога не
свршиват*

трябва и снахите. Най-много ме караха да ходя на училище. После се харесахме с Валентин и се ожених. На 13 години бях. После се роди Николина. А аз я оставих при нашите, при брат ми Анто и снаха ми Величка, защото избягах с друг мъж. Той е от лешаторите. Те бяха овчари у Софийско. Избягах, защото бях млада и шашава. Бях

**Най-много ме
караха да ходя на
училище**
*Даниела, р. 1974 г.,
Вършец (дъщеря на
Веска)*

Изпърво си бях тука. Бях на училище. Тука съм родена и после отидохме овчари в Чемиш. Нашите правеха къща, а аз бях там с братята ми в Чемиш, при овцете. Карат ги на паша, доях ги, чистех им кошарата. Майка ме караше да мета и да чистя. Аз си бях повече при овцете, докато те правеха къщата, там с бра-

В София при него. После нашите го дошли и си ме доведоха във Вършец. Събрахме се пак с Валентин, ама той много ме тормозеше и ме биеше. После се родиха Теменужка и Тодорчо. Били сме в Скравена, при машехата на Валентин. Ама повече тук стоим у Вършец. Сега се занимаваме с търговия. Купуваме кожи, агнета, караем ги на кланица, а след това ги продаваме у София.

Като дете, повече съм пасла овце. Гледала съм по-малките си братя и сестри, готовила съм, чистила съм, повече женски работи.

За моите деца искам да се изучат. Николина изучи до 4-ти клас и не иска повече да учи. На нея ѝ гай повече махалата да кръстосва и да взема пари за грехи. От Теменужка съм най-доволна. Тя да ти разтреби, да ти оправи, да премете и гозба може да сготви. Тя и Тодорчо гледа. И училището ѝ върви, сега е в 4-ти клас, ама иска да уде в града, да учи повече. Искам да се научат да се трудят, за да видят как се изкарва хляб. Не искам да крагам, да се бият, да приказват у махалата за тях. Искам да се уважават, защото ние каквото правим, всичко е за тях. За тях ходим и изкарваме тия пари и всеки ден сме по пътищата. Искам те да не се мъчат, да имат всичко, да живеят добре. Тодорчо, още сега си е харесал една мома от Скравена и хич не му се учи. Как ще бъде сега у първи клас – не знам. Дай му цял ден да се вози и да играе. Хич няма да му дотегне. Като му взема нови грехи, за един час са станали на парцал. Много не знае да се варди. Баща му все го глези, защото е сам момче, за него всичко дава. Та това искам от моите деца – да са добре, да се уважават, да се не мъчат.

Не знам да чета

Николина, р. 1988 г., Вършец (дъщеря на Даниела)

Тука съм живяла при баба ми. Майка ми, като избяга с друг мъж и тука ме остави, баба да ме гледа. Баба ме караше да чистя, да мета, да готовя, да меся. Брат ми и сестра ми не бяха още родени. Ходих малко на детска градина, а след това на училище. Учих до четвърти клас и се отказах, защото не ми харесва. Не знам да чета. Повече обичам да чистя и да мета, да помагам на майка у нас. Майка, като я няма у нас днеска – чистих, помеха гвора, разтребих. Баба ме научи да чистя, да помагам на майка, да нера. Гледах брат ми Тодорчо и Теменужка.

Не искам да се женя, защото не ми харесва никто едно момче от махалата. Имам си чеиз – одеяла, китеници и други работи. Аз съм си ги правила. Ходя и с нашите на търговия. Събирате кожи и овце и ги караем на кланица, колим ги, караем ги в София и ги продаваме. Парни нашите не ми дават, ама аз си вземам сама, купувам си грехи и нещо за ядене.